

Kolbusz, Adam

"Usprawiedliwienie Wszechświata", Michał Heller, Kraków 1995 : [recenzja]

Studia Teologiczne 14, 404-407

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

c. porównuje się wyniki podawania nowego leku z wynikami najlepszych z poprzednio stosowanych kuracji i ze skutkami braku leczenia;

d. po komercjalizacji leku, gromadzenie informacji o nieprzewidzianych działaniach (pozytywnych i negatywnych), także o późnych i rzadko występujących.

Autor stawia bioetyce pytania odnośnie eksperymentowania na zdrowych ochotnikach. Zaznacza, iż są podstawowe reguły jak:

- konieczność poznania właściwości leku,
- zakaz posługiwania się chorymi których nie dotyczy doświadczenie,
- zakaz posługiwania się rzekomymi ochotnikami (np. więźniowie, niepełnoletni),
- darmowość (ciało ludzkie nie może być sprzedawane ani wynajmowane, w całości ani w części. Nie wolno handlować własnym ciałem).

2. etyczne problemy transplantacji narządów.

Czy wypada naruszać zwłoki? Obecnie można pobierać narządy ze zwłok ale muszą być spełnione dwa warunki:

- pewność zgonu,
- istnienie zezwolenia.

3. moralne konsekwencje rewolucji biologicznej.

a. zapanowanie nad reprodukcją (zapobieganie ciąży, szczepienia przeciw ciąży, przerywanie ciąży, sztuczne zapłodnienie - spermą współmałżonka lub dawcy, zapłodnienie *in vitro*);

b. zapanowanie nad dziedzicznością (inżynieria genetyczna);

c. kontrola układu nerwowego (mózg [śmierć mózgu, modyfikowanie], psychochirurgia, psychofarmakologia, psychologia, psychosocjologia).

Wszystkie te zagadnienia J. Bernard opisuje w sposób ciekawy a zarazem klarowny. Uważa, że poszanowanie godności i wolności osoby ludzkiej ma być kryterium podstawowym dla wszystkich norm w zakresie badań.

Mankamentem tej książki jest to, iż omawiając konkretne problemy, analizując różne opinie, odwołując się często do wskazań francuskiego Narodowego Komitetu Etyki, nie wysuwa konkretnych wniosków. Książka ta, nie pretenduje w wielu sprawach do ostatecznych rozstrzygnięć, wskazuje na zakres i ciężar zagadnień, jakie niesie w tej dziedzinie postęp nauk przyrodniczych. Jej niezaprzeczalną zaletą jest podkreślenie godności i wartości osoby ludzkiej, które powinny być zasadami bioetyki. Warto - przynajmniej w skrócie - zaznajomić się z problemami nurtującymi współczesny świat nauki. W tym względzie pozycja ta jest książką pożyteczną.

Krzysztof Wiśniewski

Michał Heller, *Usprawiedliwienie Wszechświata*, wyd. Znak, Kraków 1995, ss. 130.

Michał Heller urodził się w Tarnowie w 1936 r. Studiował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie też uzyskał stopień doktora habilitowanego. Obecnie jest profesorem zwyczajnym na Wydziale Filozofii Papieskiej Akademii Teologicznej, oraz członkiem Watykańskiego Obserwatorium Astronomicznego w Castel Gandolfo, a także wielu krajowych i międzynarodowych towarzystw naukowych.

Zainteresowania naukowe Ks. Michała Hellera obejmują teorię względności i kosmologię, a także filozofię i historię nauki. Jest autorem kilku monografii naukowych, oraz licznych książek i artykułów popularnonaukowych. Należy do czołówki filozofów przyrody w Polsce.

Usprawiedliwienie Wszechświata ukazało się pierwszy raz w 1982 roku. Obecne wznowienie jest poszerzone o rozdział czwarty zawierający nowsze przemyślenia autora na ten sam temat. Pomimo, że książka ta liczy sobie ponad dziesięć lat, to nadal jest aktualna, ponieważ ta filozoficzna refleksja nie jest bardzo zależna od szczegółów obrazu. Ks. Heller podejmuje wątek, który snuje się w filozofii od wieków. Jest to pytanie o usprawiedliwienie Wszechświata, który nas wyprodukował i do którego należymy. Dlaczego właśnie taki jest? Jaki jest sens tego Wszechświata?

Jak już wspomniałem książka zawiera 4 części:

- 1 - *Z genealogii myślenia*,
- 2 - *Wszechświat i sens*
- 3 - *Rozważania o stworzeniu*,
- 4 - *Niebo gwiazdziste nade mną*.

Rozdział pierwszy (*Z genealogii myślenia*) przedstawia sylwetki trzech myślicieli: Sokratesa, Kartezjusza, Poppera. Jest ona tylko pozornie mało związana z usprawiedliwieniem wszechświata. To właśnie oni przyczynili się do uformowania współczesnych nam reguł racjonalności, naszego dążenia domagającego się usprawiedliwienia wszystkiego co jest.

Na podstawie procesu Sokratesa, który oddał życie za racjonalne myślenie (Filozofować aby żyć, czyli o sokratesowej sztuce umierania) autor wyprowadza dwie zasady mądrości:

- 1 - krytycyzm w stosunku do siebie i do własnych poglądów,
- 2 - krytycyzm w stosunku do doktryn głoszonych przez innych.

Kolejnym etapem na tej drodze była *Rozprawa o metodzie* Kartezjusza (Szaleństwo metody) i wreszcie *trzeci świat* Poppera (Otwarty świat Karla Poppera) wyzwolony spod panowania jednostki, a nawet dominujący wszystkie jednostki bezosobowością swego istnienia, świat wiedzy ludzkiej, którego badaniem zajmuje się filozofia nauki.

Wszechświat jest układem otwartym. Wolność człowieka, możliwość dokonywania przez niego wyborów i krytyczna racjonalność, warunkująca istnienie nauki są ze sobą ściśle związane. Krytyczna racjonalność to racjonalna konkluzja, która jest taka wtedy gdy została krytycznie wybrana spośród konkurencyjnych wniosków.

Na rozdział drugi składają się teksty czterech konferencji wygłoszonych podczas *Rekolekcji dla poszukujących* w Wielkim Poście w 1979 r. Są to zamyślenia nad najważniejszymi sprawami człowieka w kontekście tego, co współczesna nauka mówi o miejscu tegoż człowieka we Wszechświecie.

Pierwsze (*Wszechświat i myśl*) dotyczy istnienia myśli w świecie. Autor zastanawia się nad potęgą ludzkiej myśli (*Zawrót głowy*), nad nowoczesnymi mitami dotyczącymi powstania Wszechświata (*Kosmos i mity*), dlaczego świat, pytany o wartości metodą empiryczną, milczy (*Milczenie kosmosu*), czym są wartości dla człowieka (*Świat wartości*), jaką jest wartość nauki i wszechświata.

Drużga konferencja (*Wszechświat i człowiek*) jest zamyśleniem nad początkami

ludzkości, nad tym, skąd się wzięło życie w kosmosie i czy istnieje jeszcze gdzieś poza naszą planetą (*Początki giną w mroku*). Czy wobec warunków wyznaczonych przez współczesną naukę dla powstania życia mogły gdzieś powstać jakieś jego formy (*Czy łatwo wyprodukować życie*). Powstanie świadomości w człowieku i ewolucje ducha prowadzą człowieka do postawienia pytania o sens życia, o nasze przeznaczenie itp. (*Genesis ducha*), co w końcu prowadzi do problemu Boga, który jest tym, co nadaje sens człowiekowi, historii, światu.

Konferencję trzecią (*Wszechświat i czas*) stanowi refleksja na temat istnienia czasu we Wszechświecie. Problem natury czasu jest bardzo stary (*Filozofia zegarka*). Kierunkowość czasu jest jedną z najbardziej fundamentalnych reguł porządkujących Wszechświat. Entropia jego rośnie, stopień zorganizowania maleje, bałagan wzrasta, ilość informacji w świecie maleje (*Przyszłość jest bałaganem*). Jest to termodynamiczna strzałka czasu, ale też miara porządku, który może istnieć tylko gdy istnieje odpowiednio liczny zbiór elementów (Pociecha w statystyce). Ks. Heller zastanawia się też nad możliwymi rozwiązaniami równań Maxwella (*Tajemnicy czasu ciągną dalszy*), a także nad następstwami istnienia strzałki czasu - historycznością Wszechświata i świadomością człowieka kształtującą tę historię (*Historia i świadomość*). I wreszcie czwarta konferencja (*Wszechświat i ewolucja*). Kierunkowe upływanie czasu oznacza zmienność a z tym wiąże się proces ewolucji (*Horyzonty ewolucji*). Pojęcie ewolucji było już znane w mechanice klasycznej (*Ewolucja mechaniczna*). Dzisiaj rozpatruje się ją bardziej w świetle teorii prawdopodobieństw (*Ewolucja prawdopodobieństw*). Działanie obu rodzajów procesu dostrzegamy we Wszechświecie (*Ewolucja kosmiczna*). Z rozwojem człowieka wiąże się także ewolucja duchowa. Wysiłek ludzki włożony w nią jest udziałem we własnym tworzeniu (*Ewolucja i moralność*). Byli już filozofowie, którzy myśleli o świadomości ogólnoludzkiej (*Ewolucja i społeczeństwo*). To właśnie my tworzymy sens porządkując własne świadome tworzywo, ale warunkiem sensowności tego procesu jest istnienie obiektywnego Sensu (*Wszechświat i sens*).

Rozdział trzeci (*Rozważania o stworzeniu*) jest próbą refleksji nad chrześcijańską doktryną o stworzeniu od nowa. Ks. Heller podejmuje tu od nowa pytanie zrodzone z Wszechświata i sensu. Od wieków szukano *elementarnego składnika* Wszechświata (*Arche mojego losu*). Autor zastanawia się, dlaczego świat jest poznawalny? (*Język myśli i język istnienia*).

Świat jest system a Nieskończoność jest jego koniecznym elementem, choć zwykle jest jego granicą. Bez niej system by nie istniał, jest jednak zawsze tajemnicą (*Konieczność i Tajemnica*).

Dalej następują rozważania na temat usprawiedliwienia:

- wszechświata,
- historii,
- ludzkiego istnienia,
- zmęczenia.

Część czwartą (*Niebo gwiazdziste nade mną*) autor poświęcił poznaniu matematycznemu świata. Odpowiada na pytania:

- dlaczego zastosowanie matematyki jest tak skuteczne przy poznaniu świata,
- czy prawdy matematyczne odkrywamy czy tworzymy,
- na czym polega natura ludzkiego umysłu, który potrafi je odkrywać (tworzyć)

i stosować je do badania świata.

Kolejne podrozdziały noszą tytuły:

- Wielka informacja,
- Teleskop Hubble'a i równanie Einsteina,
- Dziwactwa starego Einsteina,
- Piękno i matematyka,
- Twórczość i matematyka.

Trudno wyczerpać bogactwo myśli zawartych w tej książce. Przedstawiłem tu niektóre z nich w formie bardzo skrótovej. Pracę ks. Michała Hellera polecam tym zwłaszcza których nurtują pytania o sens istnienia Wszechświata, dlaczego istnieje ten świat, dlaczego człowiek itp. Jest napisana językiem przystępnym i może ją przeczytać każdy z wielkim pożytkiem.

Adam Kolbusz

Kazimierz Kloskowski, *Bioetyczne aspekty inżynierii genetycznej*, Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1995, ss. 168.

Środki masowego przekazu przynoszą coraz częściej informacje o działaniach naukowych na materiale genetycznym. Doniesienia takie rodzą pytanie: czy poziom etyczny i mądrościowy człowieka pozwala wierzyć, iż eksperymenty genetyczne będą wykorzystane dla rzeczywistego jego dobra, zwłaszcza, że obserwując rozwój inżynierii genetycznej, uważanej przez licznych naukowców za miarę postępu naukowego i technicznego, można odnieść wrażenie bycia tylko obserwatorem, nie mającym na nią żadnego wpływu. Postęp, siłą zdobytego rozpędu, toczy się w trudnym do określenia kierunku i nie wiadomo, czy jeszcze nauka służy człowiekowi, czy może ten stał się już jej narzędziem. Zagadnienia szczegółowe stały się dla szerszego kręgu odbiorców niedostępne ze względu na hermetyczność języka przedmiotowego i brak na rynku wydawniczym prac, które by całościowo przedstawiały, uprzystępniały problemy współczesnej nauki. Zadania tego w stosunku do inżynierii genetycznej podjął się, w książce wydanej nakładem Wydawnictw Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie *Bioetyczne aspekty inżynierii genetycznej*, Kazimierz Kloskowski.

Ur. w 1953 r. w Gdańsku autor jest kierownikiem Katedry Historii i Filozofii Nauki na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, gdzie obecnie pełni funkcję prodziekana tegoż Wydziału.

Napisana wieloaspektowo, a przy tym bardzo przejrzysta praca, została opatrzona bogatą bibliografią wydawnictw tak polsko jak i obcojęzycznych, i podzielona na trzy duże części.

W pierwszej, po krótkim rysie historycznym, autor przedstawia najbardziej spektakularne osiągnięcia inżynierii genetycznej z ostatnich lat, rozwiewając przy tym mit na temat technicznych możliwości przekształcania struktury DNA dla potrzeb użytkowych, jak i dla korekty wszelkich genetycznych błędów danego organizmu czy też gatunku. Człowiek ingerował w genom organizmów już od dawna, ingerencja ta polegała jednak jedynie na selekcji gatunków posiadających pożądane cechy, a